

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC**

LÊ THỊ HỒNG TÍM

**CA TỬ HÁT TRỐNG QUÂN Ở HƯNG YÊN TRONG
MÔI TRƯỜNG DIỄN XƯỞNG DÂN GIAN**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

Thái Nguyên – 2018

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

LÊ THỊ HỒNG TÍM

CA TỪ HÁT TRÔNG QUÂN Ở HƯNG YÊN
TRONG MÔI TRƯỜNG DIỄN XUỐNG DÂN GIAN

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8220121

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: TS. Nguyễn Huy Bình

Thái Nguyên – 2018

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn với đề tài “*Ca từ hát trống quân ở Hưng Yên trong môi trường diễn xướng dân gian*”, chúng tôi nhận được sự giúp đỡ của rất nhiều cá nhân, tập thể.

Trước hết, em xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới TS. Nguyễn Huy Bình, người đã tận tình hướng dẫn, giúp đỡ em trong suốt quá trình em nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Em cũng xin trân trọng cảm ơn Ban giám hiệu, Khoa Sau đại học, Trường Đại học khoa học, Đại học Thái Nguyên và các thầy, cô giáo đã trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ em trong suốt quá trình học tập.

Tôi xin gửi lời cảm ơn đến Ban giám hiệu Trường THPT Phạm Ngũ Lão đã quan tâm và tạo điều kiện thuận lợi cho tôi trong thời gian học tập và nghiên cứu.

Cuối cùng, tôi xin gửi lời cảm ơn đến Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Hưng Yên; các câu lạc bộ trống quân Dạ Trạch, câu lạc bộ trống quân Vĩnh Khúc, nhóm hát trống quân thôn Đào Quạt; đặc biệt là sự giúp đỡ của nghệ nhân dân gian Nguyễn Hữu Bồn cùng gia đình; bạn bè; đồng nghiệp đã nhiệt tình giúp đỡ tôi trong quá trình thu thập tài liệu để phục vụ cho việc thực hiện đề tài luận văn.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2018

Tác giả luận văn

Lê Thị Hồng Tím

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu do tôi thực hiện dưới sự hướng dẫn của TS. Nguyễn Huy Bình- Cán bộ Viện Từ điển học và Bách khoa thư Việt Nam.

Các số liệu trích dẫn đều có nguồn gốc rõ ràng. Các kết quả nghiên cứu trong luận văn đều trung thực và chưa từng được công bố ở bất kỳ công trình khoa học nào khác.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2018

Tác giả luận văn

Lê Thị Hồng Tím

DANH MỤC CÁC TỪ VIẾT TẮT

HN	Hà Nội
UBND	Ủy Ban Nhân Dân
PGS/TS	Phó Giáo sư/ Tiến sĩ
Nxb	Nhà xuất bản
VHTT & DL	Văn hóa Thể thao và Du lịch
VHNT	Văn hóa nghệ thuật
Tr	Trang
TQ1	trống quân 1
TQ2	trống quân 2

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề	2
2.1. Công tác sưu tầm, biên soạn hát trống quân ở Hưng Yên	2
2.2. Các công trình nghiên cứu về hát trống quân ở Hưng Yên	4
3. Đối tượng và mục tiêu nghiên cứu.....	10
3.1. Đối tượng nghiên cứu.....	10
3.2. Mục tiêu nghiên cứu.....	10
4.1. Nhiệm vụ nghiên cứu	11
4.2. Phương pháp nghiên cứu.....	11
5. Phạm vi nghiên cứu:.....	12
6. Cấu trúc của luận văn	13
7. Đóng góp của luận văn.....	13
NỘI DUNG	13
CHƯƠNG 1: CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ TỔNG QUAN VỀ HÁT TRỐNG QUÂN Ở HƯNG YÊN	13
1.1. Cơ sở lý luận	14
1.1.1. Khái niệm “Hát trống quân”	14
1.1.2. Khái niệm “Diễn xướng dân gian”.....	15
1.1.3. Các thuật ngữ trong hát trống quân.....	16
1.2. Khái quát về vùng đất Hưng Yên.....	18
1.3. Tổng quan về hát trống quân ở Hưng Yên.....	21

1.3.1. Nguồn gốc hát trống quân và sự phát triển của hát trống quân ở Hưng Yên	21
1.3.2. Môi trường diễn xướng hát trống quân ở Hưng Yên	26
Tiểu kết.....	40
CHƯƠNG 2: CÁC GÓC ĐỘ CUỘC SỐNG ĐƯỢC PHẢN CHIẾU TRONG CA TỪ HÁT TRỐNG QUÂN Ở HƯNG YÊN	41
2.1. Vẻ đẹp của con người và quê hương trong ca từ hát trống quân ở Hưng Yên	41
2.2. Hát trống quân phản ánh lịch sử chống giặc ngoại xâm của dân tộc.....	49
2.3. Hát trống quân phản ánh quá trình lao động sản xuất.....	53
2.4. Tình yêu đôi lứa trong ca từ hát trống quân ở Hưng Yên.....	58
Tiểu kết.....	76
CHƯƠNG 3: ĐẶC ĐIỂM NGHỆ THUẬT CA TỪ HÁT TRỐNG QUÂN Ở HƯNG YÊN	77
3.1. Thể thơ.....	78
3.2. Kết cấu.....	81
3.3. Ngôn ngữ của hát trống quân ở Hưng Yên	85
3.4. Điển tích, điển cố trong hát trống quân ở Hưng Yên.....	91
3.5. Các biện pháp tu từ thường gặp trong hát trống quân ở Hưng Yên.....	96
Tiểu kết.....	106
KẾT LUẬN	107
TÀI LIỆU THAM KHẢO	110
PHỤ LỤC	117

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Hát trống quân là lối hát nam nữ đối đáp, hát giao duyên khá phổ biến từ lâu đời của cư dân Việt ở Bắc Bộ. Nhiều vùng có hát trống quân như: Phú Thọ, Vĩnh Phúc, Hà Nội, Bắc Ninh, Hưng Yên, Hải Dương... Đối với người dân Hưng Yên, hát trống quân trở thành loại hình đặc sắc của những người nghệ sĩ dân gian. Đây cũng là loại hình nghệ thuật được Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch công nhận di sản văn hóa phi vật thể quốc gia vào năm 2017.

Hát trống quân chứa đựng những giá trị hữu hình và vô hình. Sinh hoạt hát trống quân là dịp để người dân các làng hoặc các hội giao lưu phô diễn tài nghệ đối đáp, trao đổi tâm tình, thể hiện sự hiểu biết, trí thông minh của người hát và những người cùng hội hát. Hát trống quân dễ đi vào lòng người vì nhạc điệu uyển chuyển, tùy hứng, lên bổng xuống trầm theo không khí cuộc vui.

Lời hát mang đậm chất dân gian mà chủ yếu là lời từ ca dao, hát ví, hát đố, hoặc sử dụng các tích trò truyền thống. Lời ca dùng nhiều điển tích đòi hỏi người hát phải học hỏi, tìm hiểu nhiều mới ứng xử, bắt vần, đối đáp được lời hát của bạn chơi. Không những thế, ca từ hát trống quân ở Hưng Yên có khả năng ứng tác độc đáo. Thông qua làn điệu của quê hương, người dân Hưng Yên thể hiện đời sống tâm hồn của mình từ bao đời nay.

Hát trống quân có giá trị tinh thần to lớn góp phần làm giàu kho tàng văn hóa, văn học dân gian Hưng Yên. Nội dung ca từ hát trống quân phản ánh nhiều góc độ cuộc sống, cung cấp cho con người tri thức về tự nhiên, xã hội. Lời ca hát trống quân thể hiện thế giới tình cảm phong phú của con người. Phần nghệ thuật lời ca có nhiều nét đặc sắc so với hát trống quân ở nhiều vùng quê khác của Bắc Bộ.

Tìm về với điệu hát quê hương trong tâm thế tự hào của người con Hưng Yên yêu thích văn học dân gian, chúng tôi nhận thấy cần phải tiếp tục khôi phục,

giữ gìn và phát triển những giá trị đặc sắc về phong tục tập quán, lễ lối sinh hoạt văn hóa. Đồng thời nâng cao nhận thức, lòng tự hào về việc bảo tồn và phát huy giá trị của di sản văn hóa hát trống quân trên địa bàn tỉnh. Do đó, chúng tôi chọn đề tài “*Ca từ hát trống quân ở Hưng Yên trong môi trường diễn xướng dân gian*” làm đề tài nghiên cứu khoa học nhằm giới thiệu một loại hình sinh hoạt văn hóa tiêu biểu của Hưng Yên. Đồng thời thông qua việc giới thiệu về hát trống quân ở Hưng Yên chúng tôi mong muốn bổ sung nguồn tư liệu mới cho việc nghiên cứu và tìm hiểu về hát trống quân nói chung cũng như hát trống quân ở Hưng Yên nói riêng. Đó chính là cách mà tôi tìm hiểu, học tập và lưu giữ lời ca hát trống quân ở Hưng Yên như một nguồn tư liệu cho quá trình học tập và nghiên cứu văn học dân gian của mình và cũng là một phần thể hiện tình cảm của tôi với quê hương.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Công tác sưu tầm, biên soạn hát trống quân ở Hưng Yên

Hiểu được ý nghĩa to lớn trong việc gìn giữ lời ca hát trống quân, ở Hưng Yên người dân đã góp công không nhỏ trong công tác sưu tầm, biên soạn hát trống quân. Trong quá trình đi thực tế, chúng tôi đã ghi lại nhiều lời ca thông qua sự giúp đỡ của nhân dân ở nhiều làng quê trong tỉnh. Có thể kể đến những tư liệu mà chúng tôi sưu tầm được thông qua các nguồn sau:

Từ những năm 2001, nghệ nhân Nguyễn Hữu Bồn thôn Yên Vĩnh, xã Dạ Trạch, huyện Khoái Châu, tỉnh Hưng Yên đã dành tâm huyết nhiều năm để sưu tầm lời ca trống quân ở các làng, các xã trong huyện Khoái Châu. Năm 2015, ông tập hợp lời ca và biên soạn cuốn *Truyền thống hát trống quân xã Dạ Trạch*. Đồng hành với ông là các ông Lê Duy Phí (Nguyên Giám đốc nhà hát múa rối Trung Ương); ông Lê Hồng Điệp- nhà báo. Trong cuốn *Truyền thống hát trống quân xã Dạ Trạch*, ông Nguyễn Hữu Bồn đã giới thiệu về: Không gian văn hóa vùng Dạ Trạch, Khoái Châu, Hưng Yên; tiến trình nghệ thuật hát trống quân Dạ Trạch. Ông cũng trích dẫn một số lời ca của trống quân Dạ Trạch xưa và nay. Cùng với đó người nghệ nhân tâm huyết này bày tỏ nguyện vọng là trống quân

Dạ Trạch cần được bảo tồn và phát triển; động viên các tác giả sáng tác làn điệu mới; trân trọng các nghệ nhân dân gian lưu giữ làn điệu cổ; đưa nghệ thuật hát trống quân vào trường học để góp phần giáo dục thế hệ trẻ ý thức giữ gìn di sản văn hóa của quê hương.

Từ năm 2015 để phục vụ cho công tác truyền dạy hát trống quân trong tỉnh, Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Hưng Yên đã biên soạn *Tài liệu phục vụ lớp truyền dạy hát trống quân*. Tài liệu đã trích dẫn một số bài trống quân tiêu biểu lời cổ, lời mới phục vụ công tác truyền dạy hát trống quân trong quá trình thực hiện chương trình “Bảo vệ di sản hát Ca trù và trống quân giai đoạn 2014-2020” của tỉnh nhà.

Năm 2016, Thư viện tỉnh Hưng Yên có lưu trữ cuốn *Thư mục toàn văn bài trích Ca trù và trống quân Hưng Yên*. Dưới sự chỉ đạo của Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Hưng Yên, thư mục tập hợp danh sách các nghệ nhân ưu tú trong lĩnh vực di sản văn hóa phi vật thể của tỉnh nhà; các bài viết của nhiều tác giả: Phạm Lê Hòa, Lê Xuân Tê, Mai Diên, Vũ Hồng Đức; các bài báo về hát trống quân ở Hưng Yên, và trích dẫn các bài hát trống quân của các huyện Ân Thi, Văn Lâm, Khoái Châu, Yên Mỹ... *Thư mục toàn văn bài trích Ca trù và trống quân Hưng Yên* là nguồn tư liệu quý cho bạn đọc xa gần và những người nghiên cứu về hát trống quân.

Trong quá trình thực hiện đề tài “*Ca trù hát trống quân ở Hưng Yên trong môi trường diễn xướng dân gian*”, chúng tôi đến nhiều câu lạc bộ hát trống quân để gặp gỡ các nghệ nhân, nghe hát và ghi lại lời ca. Những lời ca chúng tôi có được là lấy từ cuốn *Truyền thống hát trống quân xã Dạ Trạch* của nghệ nhân Nguyễn Hữu Bồn. Một phần tư liệu chúng tôi ghi lại theo trí nhớ của các cụ cao niên và những văn bản viết tay của một số câu lạc bộ trống quân thôn Đào Quạt, thôn Tiên Kiều, xã Bãi Sậy, huyện Ân Thi; câu lạc bộ hát trống quân xã Vĩnh Khúc, huyện Văn Giang; câu lạc bộ hát trống quân xã Dạ Trạch, huyện Khoái Châu. Trong số đó, có nhiều bài chúng tôi ghi lại trong quá trình đi nghe hát trống